

# DE NAMEN DER VROUW

BIJ DEN

G E R M A A N.

*Eene Voorlezing.*

Dit was oyt mijn doen :  
Van vrouwen moeste mijn sermoen  
Altoes beghinnen of enden.

MAERLANT.



„ Verglichen unter einander und als Objecte der *Naturkunde des Geistes* betrachtet, nach der Analogie ihres inneren Baues in Familien gesondert, sind die Sprachen (und dieses ist eines der glänzendsten Ergebnisse der Studien neuerer Zeit, der letzt verflossenen sechzig bis siebzig Jahre) eine reiche Quelle des historischen Wissens geworden. Eben weil sie das Product der geistigen Kraft des Menschen sind, führen sie uns mittelst der Grundzüge ihres Organismus in eine dunkle Ferne: in eine solche, zu welcher keine Tradition hinaufreicht. Das vergleichende Sprachstudium zeigt, wie durch grosze Länderstrecken getrennte Völkerstämme mit einander verwandt und aus einem gemeinschaftlichen Ursitze ausgezogen sind; es offenbart den Weg und die Richtung alter Wanderungen; es erkennt, den Entwicklungsmomenten nachspürend, in der mehr oder minder veränderten Sprachgestaltung, in der Permanenz gewisser Formen oder in der bereits fortgeschrittenen Zertrümmerung und Auflösung des Formen-

„ systems, welcher Volksstamm der einst im gemeinsamen  
 „ Wohnsitze üblichen, gemeinsamen Sprache näher ge-  
 „ blieden ist. Zu dieser Art der Untersuchungen über  
 „ die ersten alterthümlichen Sprachzustände, in denen das  
 „ Menschengeslacht im eigentlichsten Sinne des Worts  
 „ als ein lebendiges Naturganzes betrachtet wird, giebt  
 „ die lange Kette der indogermanischen Sprachen, vom  
 „ Ganges bis zum iberischen West-Ende von Europa,  
 „ von Sicilien bis zum Nordcap vielfachen Anlasz.”

Met deze woorden heeft een der reuzengeleerden van Duitschland uit deze eeuw de hooge waarde van etymologische navorschingen, vooral op het gebied van vergelijkende taalstudie, in het licht gesteld; en die woorden zijn ons te meer waard, daar ze niet afkomstig zijn van eenen taalkenner, dien men al licht van vooringenomenheid voor zijn vak van onderzoek zou kunnen beschuldigen; maar van eenen man, vreemd aan alle eenzijdigheid, met volle recht den naam van „ koninklijk geleerde” waardig, den grooten natuurkenner Alexander van Humboldt (1).

Even als de gesteenten eene stomme taal spreken, en ons de geheimenissen van antdiluviaansche scheppingen in reusachtig hieroglyphenschrift verkondigen, hetwelk de wetenschap der geologie heeft weten te ontcijferen, om ons een tooneel voor oogen te tooveren, dat ons met diepen eerbied voor de grootheid en almacht van een alwijs Opperwezen vervult: zoo ook kan de taal ons openbaringen doen en blikken vergunnen in het leven der volkeren, waar geschrevene oorkonden ten eenenmale ontbreken.

Dan wordt taalstudie, wel verre van een dorre wetenschap te zijn, hoe uitgebreider haar gebied wordt, even hartverheffend en bezielend als het navorschen van de grootsche werken der natuur; en — hoe meer voor ons

---

(1) *Kosmos*, B. II, 1, 142.

de schakels zichtbaar worden, die den reuzenketen des menschdoms vormen, des te ruimer zal onze blik worden, des te meer open voor de waarachtige grootheid van den menschelijken geest in zijne veelvuldige werkingen, gepaard met vurige vereering voor Hem, die de weinige spranken van Zijnen alomvattenden wereldgeest in ons heeft geplant.

De wording der taal, hare trapsgewijze ontwikkeling en vervorming, nagespeurd tot in de hoogste oudheid, kan ze niet voor ons worden, wat voor de kennis van het heelal de geologie is? kan ze ons niet vaak een helder licht doen opgaan op de geschiedenis der ontwikkeling en beschaving des menschdoms, waar andere bronnen of geheel ontbreken, of uiterst schaarsch vloeyen? kan ze ons niet de klare spiegel zijn, waarin het karakter der verschillende volkeren zuiver wordt teruggekaatst?

De wording en reusachtige groei dier studie, een kind onzer eeuw, zal gewis meer en meer erkend worden als hoogst belangrijk voor dat vak van wetenschap, waarvan men het groote gewicht meer en meer begint te gevoelen: — de geschiedenis der beschaving, de geschiedenis van den Mensch (2)!

*Zij* toch is alleen geschiedenis in den waren zin des

---

(2) Hiervan zegt Henry Thomas Buckle, *History of civilization in England*, vol. I, p. 852: „ I am deeply convinced that the time is fast „ approaching when the history of Man will be placed on its proper „ footing; when its study will be recognized as the noblest and most „ arduous of all pursuits; and when it will be clearly seen, that, to „ cultivate it with success, there is wanted a wide and comprehensive „ mind, richly furnished with the highest branches of human knowledge. „ When this is fully admitted, history will be written only by those „ whose habits fit them for the task; and it will be rescued from „ the hands of biographers, genealogists, collectors of anecdotes, chron- „ niclers of courts, of princes, and of nobles, — those babblers of „ vain things, who lie in wait at every corner, and infest this the public „ highway of our national literature.”

woords, en haar zal de vergelijkende taalstudie menigen steen kunnen aanbrengeu, geschikt om het reusachtig gebouw verder te doen optrekken.

Voor tot mijn eigenlijk onderwerp over te gaan, mogen een paar staaltjens als voorbeeld dienen.

Een enkel woord, en aan Germanie's taalstam behoorend, en aan de deftige taal van het oude Rome, geeft ons een helderen blik op het hemelsbreed verschil van het karakter beider volken. Het is het Lat. *hostis*, dat volgens de wetten der klankverschuiving het Germ. woord *gast* moet zijn (3). Zeker een groot onderscheid tusschen den vijand, dien men van zijne woning zooveel mogelijk afweert, en den vreemdeling, dien men gastvrij ontvangt! Doch *gast* en *hostis* is niets anders dan *eter*, iemand die komt om zijn lichaam te voeden, en de overgang van *eter* en *gast* zal zeker elke Fries licht begrijpen (4). Maar dan klinkt gewis de beteekenis van het Lat. *vijand* uiterst vreemd: hoe toch van een *eter*, een *gast*, een *vijand* te maken? Niets eenvoudiger! Hij, die rondzwerfende in den vreemde, aan de eerste de beste woning klopte, om voeding en deksel, hij was den Germaan een gastvriend;

(3) Zie zoowel voor vocalen als consonanten: Schleicher, *Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*, I, s. 134, 233, en over *hostis*, s. 200. *Hostis* = *foctis* wijst op een anlautend *gh*. Zie Schleicher, I, s. 200; Kuhn, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, VII, s. 166, VIII, s. 214.

*Hostis* en *gast* wijzen dan op den Sanskrit-wortel *ghas*, eten (zie Bopp, *Gloss. Sanscriticum*, p. 114). De *host-is*, *gast-s* is dus de *eter*.

(4) Een Fries toch zegt niet: we hebben *gasten*; maar: we hē *eters*. Zoo is bij den Fries nog het oorspronkelijke denkbeeld, den Germaanschen stam eigen, dat de *gast* een *etende gast* was. Hij die bij u komt moet vol gepraat worden met eten, hij moet toetasten: anders is het niet goed, en hij, die de spijzen het meest eer aandoet, is de welkomste gast. Dat eten en drinken dan ook het voornaamste werd beschouwd bij gastvrijheid, blijkt genoeg uit den gewonen afscheidsgroet in Overijsel en Gelderland in gebruik: „Noe, kum is gauw oe scha weer „ umme alen.”

want hoewel *vreemdeling* (5), men wilde hem met het beste uit huis en hof ten dienst staan, en de heilige plichten jegens hem vervuld waren de hoogste, die men ongaarne zoude schenden.

Bij den stuggen, op zijne nationaliteit trotschen Romein, brandende van zucht om zijne naburen onder het juk te brengen, werd de gast, de *vreemdeling*, als vijand beschouwd; hoewel ook bij hen oudtijds de naam van *hostis*, niet als die van *vijand*, maar als die van *vreemdeling* golden had (6).

Zie hier een staaltjen van het uiteenloopende van twee zustervolken van denzelfden stam: thans wil ik u een voorbeeld geven, hoe het kind, al moge het lang van zijne moeder gescheiden zijn, zijn oorsprong niet vergeet, en de herinnering aan den gemeenschappelijken oorsprong vroeg of laat als een naklank uit het oude moederland, al scheen 't lang vergeten, weer kan doen weergalmen.

Vóór de reusachtige volkenbeweging, toen de zonen van den Indo-Germaanschen stam nog onder den gloeyenden hemel van Indie woonden, brachten de uitdampingen der moerassen, door de hitte bevorderd en kwaadaardig gemaakt, die *aria cattiva* voort, welke niet alleen onder den blaauwen hemel van Italie, maar ook in den grijzen nevelachtigen dampkring van 't Noorden, die ziekte te

(5) De overgang van beteekenis van iemand, die enkel komt om te eten, om een kortstondig verblijf te vinden, en een *vreemdeling*, is duidelijk genoeg.

(6) Cicero, *de Officiis*, lib. I, c. 12: „ Equidem illud etiam animadverto, quod qui proprio nomine *perduellis* esset, is *hostis* vocatur, lenitate verbi rei tristitiam mitigatam. Apud majores nostros is dicebatur quem nunc *peregrinum* dicimus. Indicant XII Tabulae, ut *Status dies cum hoste*; itemque *Adversus hostem aeterna auctoritas*. Quid ad hanc mansuetudinem addi potest, eum, quicum bellum geras, tam molli nomine appellare? Quamquam id nomen durius effecit iam vetustas: a peregrino enim recessit, et proprio iam eo, qui arma contra ferret, remansit.”

\*

weeg brachten, die de oude Indiers den naam van *g'ūrti* (7) gaven.

Toen de uitgewekene volksstammen in hooger en droger lucht kwamen in de hooglanden van Azie, in de berglanden van Germanie, schijnt de kwaal zich minder te hebben voorgedaan: althans de inheemsche naam verdween, de ziekte werd een vreemdelinge op Duitschen bodem, tot ze later onder de Romeinen weer schijnt bekend geworden te zijn, en van hen ook den Latijnschen naam *febris* verkreeg, die nog in alle Germaansche taal-takken, in het verre noorden, zoowel als in het zuiden, bekend is. Alleen op een klein hoekjen van den Germaanschen bodem, waar de lage, drassige grond die ziekte meer dan elders veroorzaakte, in Nederland, dook weer de oude naam op, waarvan de herinnering nog flauw overig scheen te zijn, en de *koorts* (volgens de wetten der klankverschuiving volkomen hetzelfde woord als het Sanskritsche) heeft sinds haar burgerrecht in ons land, helaas, weten te handhaven.

Doch om niet langer in den wilde over het gansche taalgebied rond te zwerven, wil ik liever een enkel punt onderzoeken, een klasse samenhangende woorden, en wel: — de namen der *Vrouw*. Ieder kent de schoone schildering, welke de Romeinsche geschiedschrijver van de Germaansche vrouwen geeft; ieder voelt het harte sneller kloppen waar hij ziet, dat de woeste Germaan met hoogen eerbied het „heilige en profetische in de vrouw” vereerde; doch vreest al licht dat de edele Romein door overdrevene vooringenomenheid te verre is gegaan, om zijne schets als een bijtend verwijt het diep bedorvene Rome naar het hoofd te slingeren.

De nasporing der verschillende vrouwennamen zal ons wellicht meerder licht daarover verspreiden en ons den

---

(7) Spreek uit: *dschoerti*. Zie Bopp, *Gloss. Sanscr.*, p. 141.

toestand der Germaansche vrouw in de maatschappij eenigszins helder maken.

Daartoe is het beschouwen der verschillende namen der vrouw noodig.

Het Gothisch bevat twee woorden van denzelfden stam afgeleid, die het begrip *vrouw*, met geringe wijziging van beteekenis, uitdrukken, doch thans in de meeste Germaansche talen zijn verloren gegaan, of althans niet dan met aanmerkelijk verloop der beteekenis meer overig zijn. Die woorden zijn *quinô*, de algemeene benaming der vrouw; *quéno*, die van gehuwde vrouw (8).

In alle oud-Germaansche en oud-Noordsche talen wordt dit woord gevonden, even als in het Grieksch, waar het *γυνή* luidt; terwijl het in de thans levende talen alleen nog in het Zweedsch *qvinna* en het Deensch *kone* in de aloude beteekenis van vrouw over is.

Ten onzent en bij onze Engelsche naburen had het in zijne beteekenis een allerzonderlingst verloop. Bij de laatsten, echte zonen der vrijheid, wordt het zuiverste Germanisme nog steeds gevonden: de vrouw staat en stond er steeds op een hoogen trap. Wel is het niet de overdrevene *courtoisie* en hoofscheid, waarmede in den tijd van het romantisme in Frankrijk de vrouwendienst gepleegd werd: een dienst den vrijen man geheel onwaardig, het Germaansche volkskarakter geheel vreemd, daar slaafsche onderworpenheid en lage kruiperij er steeds gehaat is geweest. En was de vrouw, zelfs daar waar haar dienst bij de Romaansche volken ten hoogsten top was gevoerd, waar ze het meest gevleid en bewierookt werd, wel veel meer dan een speelpop der lusten, om hare schoonheid bewonderd en gevierd, doch verstoken van den haar in 't leven passenden rang: de gelijke en gezell<sup>ten</sup> des mans te zijn?

(8) Zie Ernst Schulze, *Goth. Glossar*, s. 263; Graff, B. IV, s. 677; Benecko, *Mhd. Wörterb.*, B. I, s. 859, op *kon*, *kone*; Gr. I, 611, II, 56, III, 322.

Bij den Angel-Saks daarentegen gold ze als het sieraad van den huiselijken kring: dáár heerscht ze als koningin onder haar gezinde. En van koningin van 't huis kromp allengs de beteekenis tot koningin des volks; en de naam *queen* duidt<sup>er</sup> nog maar alleen dien der vrouwe bij uitnemendheid: der vorstin aan (9).

Bij ons had het woord *quene* een geheel andere geschiedenis. Is in Engeland *queen* van de algemeene beteekenis *vrouw* tot den eeretitel van vorstin ingekrompen, bij onze voorouders werd het evenzeer beperkt, doch in minder eervollen zin: daar toch werd het *oud wijf*, altijd in min of meer verachtelijken zin gebruikt (10). *Oude quene* toch werd steeds als scheldwoord gebruikt, waar men aan *out wijf* in 't Mnl. volstrekt niet die verachtelijke beteekenis schonk: dit toch stond met ons *oude vrouw* gelijk.

Doch van waar nu het zoo groote verschil in beteekenis bij het eene en andere volk, zoodat het hier een eernaam, daar een schandnaam werd?

Naast *quene*, oude vrouw, bestond een ander woord, in uitspraak geheel er aan gelijk, doch dat in schrijfwijz althans in het AS. er van verschilde, waar het *quean* luidde en ons *kween*, onvruchtbare koe beteekende (11).

(9) Zie ook Dr. J. H. Halbertsma, *de witte Wiven (Overijsselsche Alm. voor Oudh. en Lett.*, jaarg. 1837, bl. 222).

(10) Zie Dr. J. H. Halbertsma, *Aant. op Maerlant's Sp. Hist.*, bl. 317; *Lev. van St. Franciscus*, Gloss.; *Rein.*, vs. 767:

Sulke quene, die van oude  
Cume een tant hadde behouden.

Willems, *Oude Vlaemsche Liederen*, bl. 142:

Dit sach daer een oude quene,  
Een al soo vilijnich vel.

Zie ook nog *Heim. d. Heim*, bl. 400 vlgg., en bij Kil., *quenens-kous*, *quenens-kout*, *quenens-klap*. Deliria, inoptiae; aniles fabulae.

(11) Zie Bosworth, *Anglo-Sax. Dict.* op *quean*, a barren cow; Kil, *quene*. Taura, vacca sterilis: iuvenca sterilis. Mulier sterilis. — *Cwen*



Daar de uitspraak gelijk was verwarde men al ras de beide woorden met elkander, men beschouwde ze als van denzelfden stam, en de „sprackmakende gemeent,” steeds zoo vaardig om op haar wijs te etymologiseeren, waagde zich ook in „die Saturnalien der Wissenschaft” en stelde de onvruchtbare koe en de vrouw op eene lijn, en om toch eenigen schijn van grond aan hare afleiding te geven, maakte zij er een „oud wijf” van (12). De ware afleiding is evenwel juist de tegenovergestelde van die door het volk werd gemaakt, daar *quene* tot een wortel *quinan*, *quan*, *quénium*, moet gebracht worden, welke volkomen met het Lat. *gigno* (eigenlijk *gi-GEN-o*) en het Gr. *γεν-ῶν* overeenkomt. Door het fijne taalgevoel der ouden werden van dezen wortel twee vormen afgeleid: *quino*, met de vocaal van het praesens, de vrouw in het algemeen, de tot baren bestemde; en *quéns*, met den klinker van het meervoud van het praeteritum: steeds in beteekenis van gehuwde vrouw, dus de door baren vrouw gewordenene.

Een ander, nog in alle Germaansche talen overig woord, dat het vroeger gebruikelijke *quene* geheel en al verdrongen heeft, is *wijf*. Dit bezit de eigenaardigheid dat het van het onzijdig geslacht is. De reden hiervan op te

daarentegen is: a queen, wife, woman; *Cwene*, a common woman, a harlot. Kil. *quene*. Mulier vana, garrula, loquax, improba, procax Meretrix, *Ang. queane*. In de laatste beteekenis vinden we het nog bij Bredero, *Moortje*, bl. 5:

Ja hadse dat geluck, die afgereden *queen*.

De overgang van *vacca sterilis* zoowel tot *oud wijf* als *lichte vrouw* is gemakkelijk te verklaren.

(12) „Die heiteren Saturnalien, *le bal en masque* der tollsten Na-  
„turphilosophen” hekelt Humboldt in zijne „*Briefe an Varnhagen von*  
„*Ense*,” waar hij aan eene dier „tollen Naturphilosophen” het volgende ontleent: „Amerika ist eine weibliche Form, lang, schlank, wässrig,  
„und im 48° eiskalt. Die Breitengrade sind Jahre, die Frau wird alt  
„mit 48.”

sporen zou thans te ver leiden, en is ten onzent ook reeds geschied (13).

Waarschijnlijk luidde dit woord in zijn oudste gedaante *wijfman*, zoo als nog blijkt uit het AS. *vifman* en het Eng. *woman*. Dit laatste is zeker eene verbastering van *womb-man*, en beteekent dan *homo uterinus* (14). Dat ook *vif* in de beteekenis van baarmoeder voorkomt blijkt uit de *Paraphrasis Evangelica*, medegedeeld in *Bilderdijs Verscheidenheden*, D. VIII, bl. 130. Het is het verhaal van de zwangerschap van de moeder van Johannes den Dooper:

Tho waard san after thiu maht Godas gicundid  
 Toen werd weldra daarna de macht Gods geopenbaard  
 (is craft mikil waard) thia quan ocanid ist.  
 (zijn kracht groot werd) (en) de oude vrouw bevrucht is.  
 An ira eldiu solda im erbiwand gigibid  
 Aan haren ouderdom zou hem een erfgenaam gegeven  
 wuerdan [suid Godcurrid gumo].  
 worden [(den) zeer godvruchtigen man].

Beda, after thiu that wif wurdi giscapu

Toen daarna de baarmoeder werd geformeerd enz.

Misschien is het woord verwant met der Sanskrit-wortel *vap*, strooijen, vooral van zaad, zaayen; ook weven (Ohd. WAB) (15). Is het dan of het *receptaculum seminis*, of als een kunstig weefsel te beschouwen? Doch, hoe dit ook moge zijn, *wijf* even als *woman* en *vrouw*, duidt de roeping aan als bestemd om kinderen voort te brengen (16).

(13) Zie de *Verhandeling* van Dr. Brill, in de Werken der Koninkl. Academie van Wetenschappen.

(14) In het Eng. bestaan denkelijk beide woorden *woman* (*womb-man*) en *wifman* nog naast elkander, te oordeelen naar de uitspraak in het enkel- en meervoud, daar in het eerste de *o*, in het laatste de *i* (*oefman*) gehoord wordt. Zie Dr. Brill, *Opmerkingen op het gebied der Engelsche Spraakkunst*.

(15) Zie Bopp, *Gloss.*, p. 308; Graff, I, 664.

(16) Zie Kaltschmidt, *Wörterb. d. d. Spr.*, „Weib, nd. wijf (Wamme,

Bij ons niet alleen, maar ook in Duitschland, is het woord *wijf* grootendeels verdrongen door *vrouw*. Reeds in de middel-eeuwen werd door de Duitsche Minnesinger er om gestreden, welk der twee woorden den voorrang zoude genieten: *wijf* of *vrouw*. Walther von der Vogelweide kende in het volgende lied, dat ik naar Simrock's vertaling mededeel, den palm aan *weib* toe:

„ Weib" musz stets der Frauen höchsten Name sein,  
Der mehr als „ Frau" sie dünkt mich, ziert und kleidet.

Wenn etwa Eine meint, es klinge Weib nicht fein,  
Die höre diesen Sang, eh' sie entscheidet:

Unweiber gibt's bei Frauen auch,

Unter Weibern gibt es keine.

Weibes Name, Weibes Branch

Ist voll Zartheit und voll Reine.

Ist oft Frauen nicht zu traun,

Alle Weiber sind doch Fraun.

Zweifellob, das höhnet,

Wie oft der name Fraue;

Weib ist ein Wort, das alle krönet.

Heinrich von Meissen daarentegen trad overmoedig voor het woord *vrouw* in het strijdperk, waarom hij waarschijnlijk den naam Frauenlob ontving. En de publieke opinie is aan zijne zijde geweest en gebleven: meer en meer toch werd de naam van *wijf* door dien van *vrouw* verdrongen, wellicht als een stilzwijgende erkenning van de heeren der Schepping, naar mate ze de echt mannelijke deugden hunner vaderen verloren, de *wijven* steeds meer *vrouwen*, d. i. meesteressen, heerscheressen zijn geworden. Dit toch was de aloude beteekenis van het woord, als zoodanig

---

„ Wampe, Wanst, Wams). Wanstmensch, Gebärerinn." Weinhold, *die deutschen Frauen*, s. 3: „ Das Wort Weib zu erklären ist schwierig  
„ und die mittelalterliche Ableitung van einem sagenhaften König Wippen  
„ von Frankreich kommt eben so wenig wie neuere Deutungen . . . .  
„ Halten wir die zunächst anklingenden Worte hinzu, so ergibt sich  
„ für die anzusetzende Wurzel WB, die sich nach der „ I und A" klasse  
„ entfaltet, der Begriff der Bewegung. Weib bezeichnete also allgemein  
„ das Bewegliche, das Gewandte."

nog in het Land-Friesch bekend, waar *frou* de huisvrouw is, de titel, welken de bedienden aan hunne meesteres geven. Ook in het Mnl. wordt het steeds tegenover *heer* gebezigd.

Van denzelfden stam als *vrouw* is het mannelijke *vroon* (heer), nog bewaard in *vroondienst*, *vroonakker* (Franeker), het dorp *Vroonen* in N. Holland, het Hd. *Frohnleichnamsfest* enz., en dat in het Gothisch *frauja* luidde (17).

Gewoonlijk wordt dit woord verklaard als samen te hangen met *vró*, *vroolijk*, en zou dus *vrou* de vroolijke, vroolijkmakende aangeduid hebben: eene afleiding ontstaan uit zucht om te idealiseeren en den eerbied der oude Germanen voor de vrouw ook door het geven van zulk een naam te bewijzen (18).

Deze afleiding is evenwel reeds oud en waarschijnlijk uit het brein der dichters gesproten, alleen op den klank des woords af (19).

Zoo vindt men in Stricker's *Frauenehre*:

Daz *vrouwen* an in ist bekant, des sint si *vrouwen* genant,  
en bij de *Minnesinger*:

Die *vrouwe vroüwet* unde *unvröüwet* maneger muoter kint.

En:

(17) Schulze, *Goth. Gloss.*, s. 94; Graff, III, s. 804—5; Grimm, *Deutsche Myth.*, 2. Aufl., s. 19, 190—91, Benecke, *Mhd. Wörterb.*, III, s. 419—24.

(18) Weinhold, *Die deutschen Frauen*, s. 3: Frau heiszt zunächst die Herrin, ursprünglich aber die *frohe*, *erfreuende*. Das Verhältniss des Germanen zu seinem Herrn, die Stellung des freien Mannes zu dem Führer, der durch Tüchtigkeit ausgezeichnet, den treuen Gefärten mit milder Hand und freundlichem Sinne fesselte war ein schönes und heiteres; darum hiesz der Herr auch der liebe und erfreuende.

(19) Dergelijke afleidingen vindt men reeds bij de oude Indiers, onder anderen in den Mahābhārata, in de episode van „de weeklacht „van den Brahmaan,” door Bopp meesterlijk vertaald. (Zie Jolowicz, *Polyglotte der orientalischen Poesie*, s. 116:

Hier bereite der Sohn Sühnung, oder jenseit bereit' er sie,  
Jeglichen Falls der Sohn sühnet, drum nennen Sohn die Weisen ihn.

Die mit tugenden *vröüwent* âne wê, die heize ich *vrouwen* (20).

Ik meen, niettegenstaande het gezag der dichters, het Goth. *frauja* eer te mogen vergelijken met het Sanskrit *prabhu*, heer, en het te mogen beschouwen als saamgetrokken uit *frabuja* (21).

Voor ongehuwde vrouwen is de algemeene naam *maagd*, die in alle Germaansche talen bekend is (22), doch in hare afleiding geene belangrijke resultaten voor de kennis van het volkskarakter geeft. De stam waartoe dit woord moet gebracht worden, is *mag*, nog over in *mogen*, *maag*, *maagschap*, enz., en duidt dus enkel een verwantschapsbegrip aan.

Een ander woord voor ongehuwde vrouw, dat thans nog alleen in het Landfriesch overig is, luidt *faam*, in het Oudfr. *fâmne*, in het OS. *fêmea*, in het AS. *faemne* en in het ON. *feima* (23). Hoe groot nu de gelijkheid met het Lat. *femina* is, juist die overeenkomst verbiedt ons het als hetzelfde woord te beschouwen. Van overname toch van een begrip *maagd* van de eene zuster taal in de andere kan toch wel geen sprake zijn: dergelijke woorden zijn of overal oorspronkelijk, of hetzij door klankverschuiving aangedaan of niet, uit de oude moedertaal tot ons gekomen.

Maar een veel liefelijker oorsprong biedt ons een ONoordsch werkwoord aan. Daar toch beteekent *feima* de eerbare jonkvrouwe, en het werkwoord *feima* zich schamen. Hoe schoon komt die naam overeen met de schildering van Tacitus van de Germaansche maagden, waar hij zegt: „ Zij leven alleen door hare eerbaarheid

(20) Aangehaald bij Weinhold, t. a. p., bl. 3.

(21) Zie Bopp, *Gloss.*, p. 229.

(22) Goth. *magaths*, Ohd. *magat*, OS. *magath*, AS. *mâgdh*. Ons *meisjen* is het verkleinwoord van *maagd*.

(23) Zie Richthofen, *Altfr. Wörterb.*, s. 726; Grimm, *Gesch. d. d. Sprache.*, s. 625, 1001 (1e. Aufl.).

„beschut, en wee haar! welke hare kuischheid schendt;  
 „voor haar toch is geene vergiffenis; en noch schoon-  
 „heid, noch jeugd, noch rijkdommen zullen haar eenen  
 „echtgenoot verschaffen. Daar lacht niemand om on-  
 „deugden, en te verleiden en verleid te worden behoort  
 „nog niet tot de mode der eeuw.”

De verloofde maagd was *vrijster*. De Sanskrit-wortel *pri*, beminnen, wijst ten onzent op den stam *vri*, welke wij dan ook in het werkwoord *vrijen*, hoewel in de ingekrompen beteekenis van *minnekoopen*, bezitten, en in het subst. *vriend*, oorspronkelijk *vriand*, het bedrijvend deelwoord van dit verbum.

Het woord *bruid* bestaat niet alleen in de Germaansche, maar ook in de Keltische talen, en was vroeger in beteekenis niet zoo eng als nu, daar het ook de jong gehuwde, in het AS. zelfs de getrouwde vrouw in het algemeen beteekende. Onder de vele afleidingen hield men gewoonlijk die van *brouwen* de waarschijnlijkste (24).

Met verontwaardiging komt Grimm er tegen op, dat men dit edele, reine woord eene zoo onkiesche afleiding heeft toegekend (25). Hij vergelijkt het met het Sanskrit *praudhâ*, het participium pass. van *pravah*, dat even als het eenvoudige *vah*, vehere currum, een wagen mennen, beteekent. Met denzelfden overgang van beteekenis als

(24) Weinhold, *die deutschen Frauen*, s. 6: „Ein altes Wort ist ferner „*brût*, Braut. Allerdings ist es für die Verlobte oder die kürzlich Vermählte am bräuchlichsten, im Angelsächs. (*bräd*) für Ehefrau überhaupt; allein die einfachere Form *brü*, *brüu*, musz für Weib im allgemeinen genommen werden. Was ist nun die Bedeutung hievon? Das Zeitwort *brüten* (ons *broeden*) kann uns nicht aufhelfen, da es erst von *brût* abgeleitet ist, wol aber ist an *brüwen* zu denken. Die Bedeutung „Bier kochen, brauen“ ist schon früher von der übertragenen „etwas anstiften, bereiten“ begleitet. Wie nun wenn diese die ursprüngliche und wie das bei gerben (*garawan*) der Fall ist, die besondere eine spätere wäre? *brût* hiesze also, dem Goth. *quind* oder *quêns* gleich, die gebärende oder zum gebären bestimmte.”

(25) Zie *Deutsches Wörterb.*, Th. II, s. 330—331.

in het Lat. *uorum ducere*, eene vrouw naar huis rijden, is dan ook de *praudhâ*, de *bruid*, de naar huis gevoerde; en deze benaming komt uitstekend overeen met de verschillende plechtigheden, welke bij de *domum ductio* der jeugdige echtgenoot, ook bij de volkeren van den Germaanschen stam plaats hadden (26).

Toen nu het taalgevoel den eigentlichen zin des woords verloren had, werd het behouden, zonder als de in afleiding en beteekenis nog levende woorden door de klankverschuiving aangedaan te worden.

Het valt dus ook eigentlijk buiten den kring onzer beschouwing, daar het als voor-Germaansch woord ons niet den geest onzer voorouders in de vorming van de vrouwenamen aanschouwelijk maakt, maar ons alleen op een gebruik in het oude Indie heenwijst.

Een dergelijk eeuwenoud woord, dat in bijna alle Europeesche talen gevonden wordt en evenmin aan de wetten der klankverschuiving heeft gehoorzaamd, is *weduwe*. Het Latijn bezit evenzeer het woord *vidua*, waaruit het in de Romaansche talen is overgegaan, als het Gothisch en de andere Germaansche taaltakken, en in bijna denzelfden vorm vindt men het in de gemeenschappelijke moedertaal (26), het Sanskrit, terug, waar het *vidhavâ* luidt. De Germaan mag zich verheugen dat woord meêgenomen te hebben en behouden, toen reeds eenigermate het taalgevoel was verstompt, toen men de ware afleiding zeker niet recht meer begreep. Vatte Grimm de handschoen op voor de eerbare bruid, omdat men getracht had „diesem „reinen, edlen Wort eine unzüchtige Bedeutung unter „zulegen,” de arme vrouwe, beroofd van haar steun en staf, die de poëzie ons voortoovert met:

(26) Zie Weinhold, s. 248 ffgg.

(27) Juister ware het telkens van de oudst bekende zuster taal te spreken.

die hagelwitte leden  
 In sombre nacht van donker floers gehuld —  
 Dat zielvol oog met traan op traan gevuld —  
 Dat hair zijn snoer in wilde pracht ontgleden —  
 Die blanke borst, van 's egaâs kus nog laauw,  
 In achtloosheid haar gordelen ontsprongen —  
 Dat hoofd gebukt, die handen zaamgewrongen —  
 En heel die leest wegkrimpemde van rouw (28).

De weduwe, helaas! is door de oude Indiers met een zeer leelijken naam bedacht. Moge al de benaming recht plastisch zijn, kiesch is ze niet.

De echtgenoot heette in 't Sanskrit *dhava*, welk woord van den wortel *dhâ* komt, die *bewegen*, *schudden*, *stooten* beteekent, en met ons *duwen* gelijk staat. Het voorvoegsel *vi*, hetwelk ook het Latijn in *ve* bezit, dat in samenstellingen als *vecors*, *vesanus* voorkomt, duidt een gemis aan, en de *vidhavâ* was dus letterlijk de ..... De Germaan zou gewis in zijn eerbied voor het heilige der vrouw aan de weduwe een kiescheren naam hebben toegekend.

De overige namen der vrouw in de verschillende verwantschapsbetrekkingen leveren in de meeste Indo-Germaansche talen een verrassende gelijkheid op. Zoo b. v. *moeder* (29), het natuurgeluid, dat het stamelende kind het eerst uitspreekt (*mâ*, *mâ*), even als uit den even makkelijken klank *pa*, *pa* (wisselvorm *va*) de naam *vader* geboren werd.

Enkele talen vertoonen een afwijking in den moeder-naam, b. v. het Goth. *aidhei*, waarmede het Noordsche

(28) Hasebroek, *Gedichten*.

(29) Zie Grimm, *Gesch. d. d. Sprache*, Sanskr. *mâtr*, zend. *mâta*, Pers. *mâder*, L. *mater*, It. *madre*, Fr. *mère*, Gr. *μήτηρ*, Ohd. *muotar*, Nhd. *mutter*, As. *môdor*, Eng. *mother*, OS. *muodor*, ON. *môdhir*, Zw. *moder*, Iersch *mathair*, Litt. *mote*, Lett. *māts*, Pruis. *māts*, O-Slav. *mati*, Russ. *mat'*, Poolsch *matka*, Boh. *matka*, Finsch *muori*. De treffende overeenkomst van zooveel talen en dialecten valt ieder in het oog.



*Edda*, grootmoeder, kan vergeleken worden, en waar naast het Finsche *äiti*, het Lap. *edne*, en het NLapl. *aedne* kan geplaatst worden. Zoo leveren ook het Fr. *mêm* en het Welsch *mam* overeenkomst, eene overeenkomst, welke ons wijst op de eerste klanken van het kind.

Merkwaardig is nog de naam der *dochter*, waarover Duitschland's grootste taalkenner Jacob Grimm een paar gissingen mededeelt (30). Hij brengt *dauchtur* tot den verbaalstam *daug*, ons *deugen*, even als *kind* tot *kan*, *maag* tot *mag*; doch voegt er bij, dat in het Sanskrit een wortel *dâh* bestaat, welke *melken* beteekent. Het Sanskrit *duhitâ* zoude dan het gezoogde kind beteekenen.

Eene andere gissing komt mij evenwel aannemelijker voor. De *duhitâ* of *dochter* is misschien de *melkster*, en ware dan te vergelijken met het Lat. *mulier*, in welk woord het It. *mogliere*, het Sp. *muger* tot een oorspronkelijk Lat. *muglier* zouden doen besluiten, dat tot *mulgere* te brengen zou zijn. Zoo vergelijkt hij nog *faem* met *fêm*, *fâm*, melk, en zouden naar zijne meening zoowel *mulier* en *faem* als *dochter* ons wijzen op eene herdermaatschappij, waarin de vrouw melkster van het vee was, even als in het AS. de woorden *hlâford* en *plaedfige*, de naam der meesteres des huizes, als uitdeelster van het brood, reeds eene meer beschaafde, akkerbouwende maatschappij aanduiden (31).

Thans, na de verschillende namen der vrouw te hebben nagegaan, blijft nog slechts over de slotsom uit het voorgaande te trekken.

En die namen, voor zoover ze ten minste op Germaanschen bodem zijn ontstaan, wijzen voornamelijk op de

(30) Zie Grimm, *Gesch. d. d. Sprache*, s. 1001.

(31) Hoe de beteekenis *melkster* tot *dochter* kon overgaan is in eene der geschiedenissen van Gezag in de *Minnelieven van Multatuli* zeer talentvol geschetst.

zinnelijke behoefte; het hoofdkenbeeld is ontleend aan het voortbrengen van kinderen. Als moeder of aanstaande moeder gold de Germaansche vrouw het meest.

Doch wij zien ze ook als gebiedster en meesteres in haar gezin; wij zien haar dus reeds ontrukkt aan dien slaafschen toestand, waarin zij bij de meeste volkeren der oudheid was verzonken; ja, een enkel woord doet ons een schoonen blik slaan op eene der hoofddeugden, die steeds de Germaansche vrouw gesierd hebben als de schoonste kroon, waarmede zij kan prijken: eerbaarheid en kuischheid.

Doch stellen wij daarom den toestand der vrouw niet als te benijdbaar voor, ten minste in het licht onzer dagen beschouwd: dan voorzeker zou haar leven ons vrij slaafschen dunken. Waar de mannen of in bloedigen strijd gewikkeld waren of afleiding zochten in het edele weidspel; of, waar die bezigheid hun ontbrak, de traag voortkruipende uren in loome vadsigheid doodden, of opwekking zochten bij den schuimenden beker en de ratelende dobbelsteenen; dan was den vrouwen de zware taak opgedragen, om met de ouderen van dagen en de zwaksten van het slavengezinde, de zorg voor huis en hof, akker en vee op zich te nemen. Gemakkelijker viel het zeker der ferm gebouwde, kloeke Germaansche dien zwaren taak op hare schouders gelegd te zien, dan het der meer beschaafde zijn zoude; en geene was er gewis die zich beklagde over den zwaren arbeid, wiens gewicht zij torschen kon; geene die haren heer de logge rust na strijd en jacht, drinkgelag en spel niet gunde; geene die niet bereidwillig dat werk verrichtte, hetwelk zij vermeende dat het deel moest zijn van haar, die de belofte had afgelegd lasten en gevaren te deelen met hem, die bij het nijpen van den nood haar eenige en krachtige beschermer was.

Naar het ideaal dat men zich thans schept, zou gewis

de blondlokkige blaauwoogige Germaansche schoone ons eerder afstooten dan aantrekken.

Krachtig en kloek gebouwd, eerbaar en zedig mogen ze geweest zijn; maar de lieflijke en beminnelijke hoedanigheden, ons de schoonste sieraden der vrouw, misten zij, en het was der latere beschaving voorbehouden die zachtere bekoorlijkheden bij haar te ontwikkelen. De opvoeding had haar iets ruws en mannelijks gegeven; de zware arbeid, haar opgelegd, bracht er zeker niet toe bij om de ruwe kanten liefelijk te ronden; — doch, zij waren wat zij moesten zijn: heerlijke spruiten der onbedorven natuur, zedelijk zoowel als lichamelijk, bestemd om de moeders te worden van een geslacht, ruw en onverbasterd, kloek en edel, dat eens met meedoogenlooze handen nog sierlijken, maar op zijne grondvesten waggelenden tempel der oud klassieke beschaving zou te pletter werpen, om op zijne bouwvallen den trotschen Gothischen munster der Germaansch-Christelijke beschaving op te trekken.

